

LAILA HIRVISAARI

Lehmusten kaupunki

HELSINGISSÄ KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

© 2010 Laila Hirvisaari ja Kustannusosakeyhtiö Otava
© Kuvat: Etelä-Karjalan museo ja Laila Hirvisaari (merkintä LH)

Romaani ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1972 nimellä
Laila Hietamies: LEHMUSTEN KAUPUNKI

ISBN 978-951-1-42920-3

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2021

Lukijalle

ALOITIN ELÄMÄNI ENSIMMÄISEN romaanin kirjoittamisen itsenäisyyspäivänä vuonna 1971 lasteni sytyttäessä kynttilöitä kotimme ikkunoihin. Maaliskuun 5. päivänä se oli valmis. Otavaan vietäväksi. Sitä ennen olin tietoisesti kerännyt aineistoa Lehmusten kaupungista jo vuoden verran: käyttänyt kirjastoa, kysellyt ihmisten muistoja, istunut arkistoissa, kerran jopa Helsingissä Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa, jonka jäsen minusta sittemmin tuli. Suuri apu löytyi varuskunnan arkistosta, mutta kaikkein tärkeimmäksi lähteeksi muodostuivat oman äitini ja isoäitini muistelot.

En tiennyt, että esikoisromaanistani oli alkava sarja, joka kasvoi seitsenosaiseksi. Ne seitsemän kirjaa ovat kunnianosoitus omalle kotikaupungilleni. Romaanisarjan alku syntyi 70-luvulla, ja sarja jatkui lähes kolmekymmentä vuotta myöhemmin 2000-luvulla. Sota oli tarinassa keskeinen tekijä.

Minun ikäpolveni ensimmäiset muistikuvat Lappeenrannan seudusta liittyvät talvisotaan ja jatkosotaan, minulla henkilökohtaisesti vuoden 1941 jälkeisiin raskaisiin aikoihin. Olimme sota-ajan lapsia, täysin tietämättömiä, mitä maailmassa tapahtui, mitä merkitsivät lentolaivueet, pommitukset, aikuisten kyyneleet, evakkomatkat. Me luulimme, että maailmassa johon synnyimme oli aina sellaista: sota, pelkoa, kauhua. Me emme tienneet, emmekä ymmärtäneet, minkälaista oli elämä ilman sota. Eräs muistoista on ääretön vakavuus aikuisten kasvoilla. Myös merkillinen naurun ja itkun samanaikaisuus. Aikuiset puhuivat hiljaa lasten ollessa läsnä. Katsottiin merkittävästi idän suuntaan, katsottiin aina taivaalle. Pelättiin tähtikirkkaita öitä.

Äiti selitti että on alkanut sota, ja isä joutuu rintamalle, niin kuin

niin monien lasten isät. Mitä on sota? Mikä on rintama? Kolmivuotiaan tytön mielessä Syväri oli hirveä sana. Se oli Verinen Virta. Kaikki kaatuivat Syvärillä. Se virta oli siis punainen. Ja siellä siis tapettiin. Ampuvatko miehet pyssyillä toisiaan niin että toinen kuolee? Miten se on mahdollista, kun taata aina ampui vain oravia? Vasta muutama vuosi sitten tein matkan Syvärille, ja samalla sovinnon Syvärin kanssa.

Oma isäni kaatui 10.10. 1941 Laatokan pohjoispuolella Kentjärvelä. Silloin tuotiin kotiin Lappeen Karhusjärvelle viesti, joka oli kaikille omaisille samanlainen:

”Tämä kirje kertoo teille suruviesteistä katkerimman. Teidän omaisenne... on kaatunut taistelussa isänmaan puolesta. Otamme osaa suureen suruunne.

Jumalan tiet ovat tutkimattomat. Taivaan Isän tahto on ollut, että Teidänkin osaksenne tuli antaa Isänmaalle tämä suuri uhri. Taivaan isä auttakoon Teitä ja tukekoon Teitä murheessanne. Maallinen toimumaja lähetetään Teille siellä haudattavaksi. Osanottavin rintamaterveisin Sotilaspastori.”

Kaatuneita siunattiin suuri joukko Lappeenrannan sankarihautausmaahan toukokuun 3. päivänä 1942. Isäni oli haudattu sinne jo marraskuussa vuoden 1941 puolella, kun hänen arkkunsa oli tuotu. Muistan jotakin tuosta toukokuuisesta siunauspäivästä, johon osallistuin äitini kanssa. Muistan mustan värin. Koko hautausmaan alue oli täynnä mustapukuisia ihmisiä. Maa oli mustan mullan peittämä. Kenelläkään ei ollut aikaa selittää lapselle, mistä oli kysymys. Olen kirjoittanut siitä romaaneissani, olen joutunut olemaan sotaorpojen tulkki. Voin vakuuttaa, että olisin mieluummin kirjoittanut paljon iloisemmista asioista, mutta tämä lähihistoria on minun kirjailijakohdalon.

Tuona päivänä siunattiin Lappeenrannassa 91 sankarivainajaa. Aikaisemmin oli jo siunattu 97. Kenttäpiispa Johannes Björklund yhdessä rovasti Gummeruksen ja muiden pappien kanssa toimitti siunauksen. Omaisten ja virallisten seppeleiden jälkeen veisattiin

virsi Jumala ompe linnamme. Ahdistus, jota joukko sotaleskiä, sota-orpoja ja heidän omaisiaan sinä päivänä tunsu, oli alkanut talvisodan ensimmäisestä päivästä ja jatkui aina vuoteen 1944, ja siitäkin eteenpäin, kun monet haavoittuneet joutuivat sodan jälkeen taistelemaan elämästään. Sota jatkuu yhä lukemattomien veteraanien muistoissa.

Sitten sanottiin, että on tullut rauha. Suomi oli itsenäinen, mutta alueellisesti pienentynyt entisestään. Lapsi ei ymmärtänyt, miksi itkettiin, kun kerran sitä rauhaa aina toivottiin? Lapsi ei ymmärtänyt sanoja raskas rauha. Vain aikuiset ymmärsivät. Tuli myös ikävä. Yhden ja toisen askelet johtivat sankarihautausmaalle. Siellä kävijät olivat enimmäkseen mustissa suruharsoissaan kulkevia naisia käsi lapsen kädessä. Se oli Lappeenrannan historiaa, kaupungin, joka jäi itsenäiseen Suomeen.

Vähitellen sota väistyi, etääntyi, alkoi jälleenrakentamisen vaihe 40-luvun lopulla. Ihmiset valtasi jälleen toivo. Siitä, miten kaupunki elpyi sodasta, olisi paljon kirjoitettavaa. Lappeenrannan tori sykki alhaalla kaupunginlahden rannalla. Maalaisten veneitä, kaupunkilaista rouvasväkeä. Jaakkolan kirkko, joka ikävä kyllä purettiin. Kylpylaitos ja Kasino, sen ihana puisto, joka tuoksui Saimaalta. Soittolava, jolla sotilassoittokunnat soittivat kesäiltaisina, ja kaupunkilaiset pasteerasivat Kasinon edessä rantakadulla. Naisilla kukkamekot ja lyhyet helmet, olkihatut, ja kasvoilla jo kutsuva hymy. Kaljatehdas, maltaitten tuoksu. Halkosaari, jonka kärjessä joskus kosittiin. Baggen leipomo Raastuvankadulla, banaanileivokset ja munkit, sekä Opela. Koulukatu, olen unessa useasti sinun kaduillas koulutie...

Varuskunta oli pieni suljettu yhteisö keskellä kaupunkia. Se oli kuin kaupunki kaupungissa. Muistan päivän, jolloin rakuunat jalautettiin. Kaupungin kaduilla kävelivät punahousuiset upseerit, he olivat muka hienompia kuin kaupunkilaiset.

Saimaan rannalla Upseerikerho, jossa viehättävä Tyyppi Huuhka teki historiaa Marsalkka Mannerheimin kumarrettua hänet valssiin.

Kulki ihana mies kaupungin torilla, tohtori Mustakallio, joka tervehti kaikkia – varmuuden vuoksi, kuten hänen poikansa Kim-

mo Mustakallio on kertonut. Tohtorilla oli valkoinen pellavapuku ja päässä olkihattu, jota hän nosti aina, kun joku naisihminen tuli vastaan.

Oli tohtori Klemola, jota pelättiin. Eräs rouva kertoi menneensä kerran vastaanotolle. Odotushuone oli täynnä sairaita. Tohtori Klemola huusi täpötäyteen odotushuoneeseen, että tekosairaas ja akat ulos, mutta Laina Torvi jää. Hän oli tätimme.

Oli Saimaa ja saapuvat laivat. Linnoitus siinä vieressä, kesäiltojen tuoksut. Valleilla istuivat nuoret ja rakastuneet.

Me sota-ajan lapset olemme nyt isovanhempia, muistojamme kultaan toivo, että tämän kaupungin ihmiset eivät unohtaisi niitä ihmisiä, jotka nukkuvat nurmen alla. Elämän kiertokulkua kuvaavat sukupolvet. Se on ikuinen pyörä joka pyörii, vie eteenpäin, vauhdissa voi katsoa taakseen ja yrittää olla onnellinen.

On muistoja joita ei aika,
eikä vuodet viedä voi,
on muistoja joiden taika
iät kaiket sielussa soi.
Kiitos kotikaupunkini.

Kirjan kuvituksena on käytetty valokuvia pääosin 1920–30-lukujen taitteesta, ajalta, johon romaanin tapahtumat sijoittuvat. Yksi tämän kuvitetun kirjan tärkeä virike on ollut Etelä-Karjalan museossa vuonna 2009 järjestetty näyttely ”Lehmusten kaupunki – Lappeenranta 360 vuotta”, jonka suunnittelijalle intendentti Satu Eiskoselle ja muille tekijöille lämpimät kiitokset. Kiitos Etelä-Karjalan museolle ja tutkija Elina Vuorelle ystävällisestä avusta kuvien valitsemisessa ja taustatietojen hankkimisessa. Ilman hänen apuaan tämä kirja ei olisi toteutunut.

Toukokuussa 2010

LAILA HIRVISAARI

LAPPEENRANNAN SATAMAN IDYLLIÄ
1940-LUVULLA. LAIVAT "SALMETAR" JA
"TUULIKKI" ODOTTELEVAT MATKUSTAJIA
JA LÄHTÖÄ SAIMAALLE.

KOULUKADUSTA SAIMAAN RANTAAN
VIEVÄN MÄEN KOHDALLA KIRKKOKATUA
SANOTTIIN LERKANMÄEKSI.

Lerkanmäki tuntui lapsena niin
leveältä ja jyrkältä. Alhaalla tori, sen
vieressä kaupunginlahti ja Saimaan
aallot. Kauempana näky Jaakkolan
kirkko, taustalla vallit, joilla kesäiltoi-
na istuttiin. Lahtea kiertää Ranta-
katu, minun aikamani jo Aionkatu,
jonka varrella, kaupunginlahden toi-
sella puolella asuin koulukortteerissa.
Kaljatehtaan vieressä olevaa taloa
sanottiin Vähäsen taloksi. Holhoo-
jani – meille sotaorvoille määrättiin
holhooja – rakennusmestari Jukka

Rantanen oli sodassa kaatuneen
isäni sukulainen. Hän oli naimisissa
Vähäsen Olga-täidin kanssa, ja he ja
heidän poikansa olivat minulle oikein
rakkaita.

Voi sitä maltaiden tuoksua... kun
vain sanookin sen sanan, tuoksu tul-
vii sisälle sieluun. Se leijaili kaljateh-
taalta tuulen mukana torille saakka.

Näen tässä valokuvassa itseni
kulkevan äidin kanssa kadulla, pyö-
rää kuljettavan tytön takana. Sodan
jälkeen äidin kevättakki oli käännetty
kahteen kertaan ja rakennettu
uudelleen, niin suuri pula oli kan-
kaista. Voisin olla tuo pyörää talut-
tava tyttökin, ja Aino-mummo siinä
vieressä, liikuimme usein mummon
kanssa pyörillä.

NÄKYMÄ KAUPPAKADULTA 1930-
LUVULLA.

Lappeen kirkon kellotorni näkyy vasemmalla puiden takana. Kaup-
pakatu nousee loivana mäkenä ohi
sankarihautausmaan, joka alkaa
pirssijonon loputtua vasemmalla,
viimeisten lehmusten kohdalta. Siinä
kulmassa oli muistaakseni Tolvasen

Hautaustoimisto. Talvisodan aikana
kerrottiin Etelä-Saimaassa, miten
eräänä aamuna pakattiin tyhjiä
ruumisarkkuja kyytiin hautaustoi-
miston edessä. Kovassa pakkasessa
eräs arkuista putosi miesten käsistä
ja pääsi karkuun. Se kiiti tätä loivaa
mäkeä alas, ohitti pari kadunkulmaa
äimistyneiden ihmisten silmien alla,
ja jatkoi hurjaa kyytiään Patrian mä-
keä alas pysähtyen Patrian kulmalle.

APTEEKKI APTEEKKI

APTEEKKI

APTEEKKI

APTEEKKI

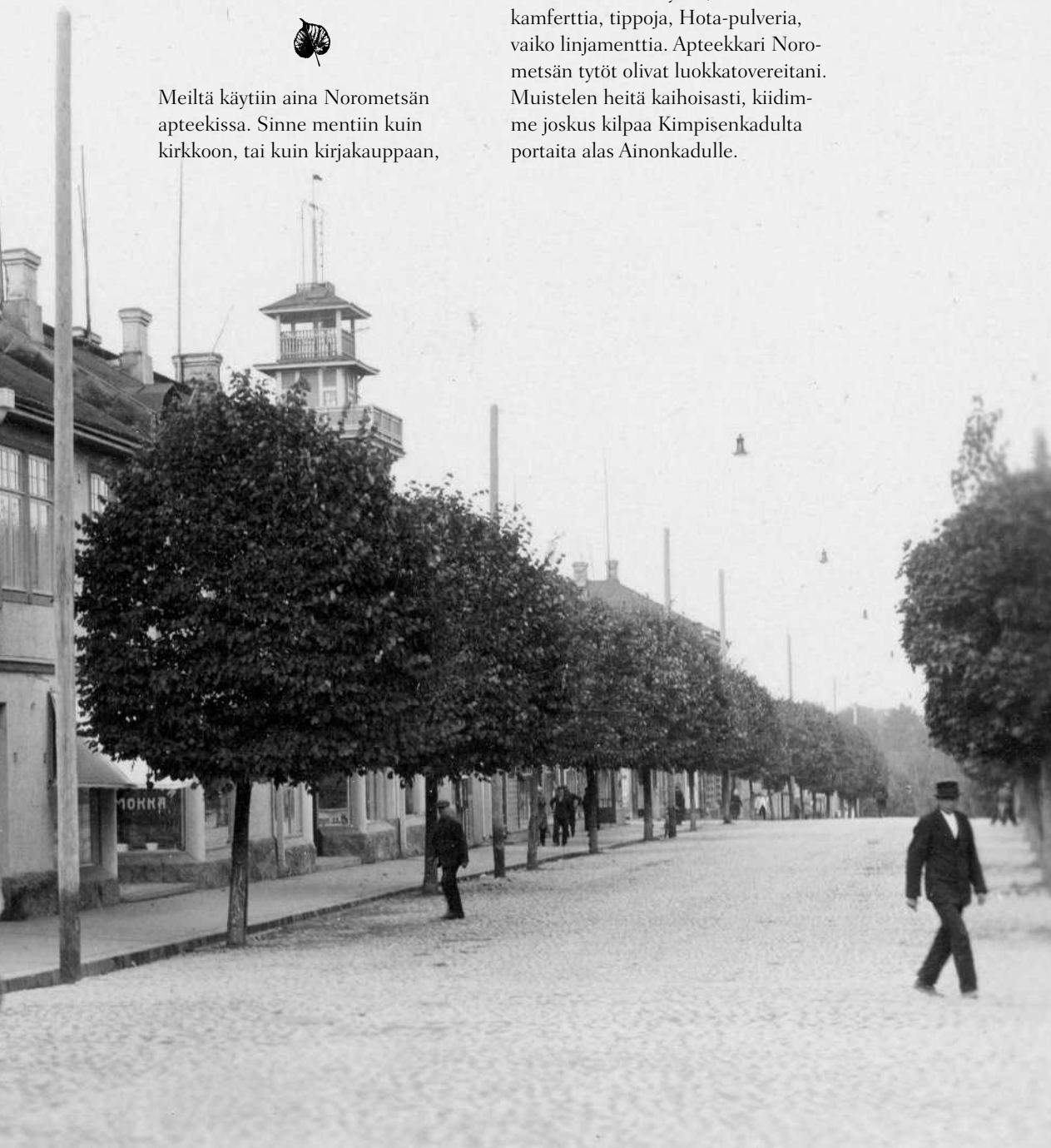
APTEEKKI

APTEEKIN TALONA TUNNETTU LIIKE- JA ASUINTALO KOHOSI ALEKSANTERINKADUN (NYK. VALTAKADUN) JA KAUPPAKADUN KULMAAN 1909. TALOSSA TOIMI PITKÄÄN SNELLMANIN UUSI APTEEKKI.

Meiltä käytiin aina Norometsän apteekissa. Sinne mentiin kuin kirkkoon, tai kuin kirjakauppaan,

vähän varovasti, metelöimättä. Sitten seisottiin jonossa tiskin edessä, jonka takana oli joko hieno mies, apteekkari itse, tai joku proviisori, joka kaikkien kuullen kyseli, laitetaanko kamferttia, tippoja, Hota-pulveria, vaiko linjamenttia. Apteekkari Norometsän työtöt olivat luokkatovereitani. Muistelen heitä kaihoisasti, kiidimme joskus kilpaa Kimpisenkadulta portaita alas Aionkadulle.

BAGGEN LEIPOMO RAASTUVANKADULLA
OLI ERÄS KAUPUNGIN TUNNETUIMMIS-
TA LEIPURILIIKKEISTÄ.

Baggen Leipomo Raastuvankadulla oli sotien jälkeisenä aikana pienen maalaistytön suuri unelma. Jo sitä lähestyttäessä tulvi kauas ihana tuoksu. Seisoin usein leipomon ikkunan edessä ja katselin näytteillä olevia kakkuja, pullakransseja ja leivoksia vesi kielellä. En ollut koskaan elämässäni syönyt ainuttakaan leivosta. Me saimme makeannälkäämme sodan jälkeen vain jotain vaaleanpunaista pulveria pienestä paperipussista.

Kun eräänä toukokuuisena lauantaina koulun loputtua kävelin kohti

Kasinon rantaa odottamaan linja-autoa, menin taas tutulle paikalle Baggen ikkunan eteen. Sisältä tuli rouva, kysyi ensin nimeäni, ja sitten, miksi aina seisoin siinä ikkunan edessä. Vastailin kysymyksiin. Rouva käväisi sisällä ja toi käteeni pienen pussin. Minä niiasin ja kiidin Lerkanmäkeä alas Kasinon rantaan penkille istumaan. Kun aukaisin pussin, siellä oli banaanileivos. Olin pakahtua jos sen tuoksuun. Mietin hetken, syönlkö heti. Vienkö mummolle? Jaanko sen Kikan ja serkkuni Ritvan kanssa? Mutta silloin jokainen saisi vain murusen... Niinpä suljin silmäni ja söin elämäni ensimmäisen banaanileivoksen hitaasti, nautiskellen, ilman huonoa omaatuntoa. Vieläkin muistan sen maun.

WALTER JA IVAR THOMEN POHJOIS-
MAIDEN YHDYSPANKILLE VUONNA 1914
KAUPPAKADUN JA ALEKSANTERINKADUN
(NYK. VALTAKADUN) KULMAAN SUUN-
NITTELEMASSA TALOSSA ON TOIMINUT
USEITA PANKKEJA.

Tämä kulma on Lehmusten kaupun-
gin keskeisiä paikkoja. Vasemmalla
näkyvillä on koristettu kioskki, joka
oli kuin kaupungin sydän.

Mikä rauhallinen näkymä, ei

ainuttakaan autoa, vain yksi hevonen.
Sen rattailla voisi seisoa isäni isä
Antti Hirvisaari ohjastamassa hevosta
mukulakivikadulla. Joku nainen
asettaa pyöräänsä nojaamaan pankin
seinää vasten, pyörä ei kuitenkaan
ole sukumme kuuluisin ja rakkain
polkupyörä nimeltä Miina Sinkko.
Nimi oli annettu erään sukulaistädin
mukaan. Laskin, että tässä valo-
kuvassa on kuusitoista ihmistä. Entäs
nyt – Lehmusten kaupungin ihmiset!
Katsokaapa samaa näkymää jonain
päivänä ja laskekaa...

KAUPPAKADUN LEHMUKSET OVAT
PUDOTTANEET LEHTENSÄ.

*"Vehmas potkaisi tielleen osuvan kiven
kauas ja puristi huuliaan yhteen.
Patrian kulmalla hän katsoi pientä
ikkunaa, joka oli pimeänä. Siellä hän
nukkui, varjot poskilla, pienessä ka-
peassa vuoteessaan. Lehmus ikkunan
alla oli koukeroinen, musta ja alaston.*

*Ilona puhui aina lehmuksista, istui
valleilla kesät ja kertoi miten hän
rakasti lehmuksia. Tuossa ne seisovat,
yhtä mustina ja ikävinä kuin Ilonan
ajatukset. Ihmisten sielut, niin kuin
hän aina kertoi, ne painuvat puun
sydämeen syksyllä ja jäävät sinne. Ja
muistot. Jokainen lehti on muistoja
täynnä ja kaikki lehdet putosivat, kun
syksy tuli."*

PALOTORNIN JA OSUUSLIIKE YHTYMÄN
VÄLISSÄ NÄKYVÄN KIVITALON RAKEN-
NUTTI KAUPPAKADULLE KAUPPIAS
CHRISTIAN HAIKALA VUONNA 1887.
KOLMEN OSUUSKAUPAN YHDISTYESSÄ
SYNTYNEEN OSUUSLIIKE YHTYMÄN
NIMESSÄ LYHENNYS R.L. TARKOITTA
"RAJOITETTU LISÄMAKSU".

Tämä kuva tuo mieleeni isoisäni, äitini isän Pekka Pusan, joka oli maanviljelijä Lappeen Kalliokoskelta. Hän oli persoonallinen mies, yhdentoista lapsen isä ja kymmenen lapsenlapsen taata. Jos muistelen meitä kahta, mieleeni tulevat radion Pienoisparlamentti-ohjelmat, joita hän vaati minua aina kanssaan kuuntelemaan. Minä en ymmärtänyt niistä mitään, muistan vain yhden naisen

äänen, jonka nimen tiesin: Hertta Kuusinen.

Taata kohteli tasapuolisesti kaikkia meitä lastenlapsiaan. Hän oli jämpä mies mitä pukeutumiseen tuli. Kun hän lähti viimeistä kertaa elämässään sairaalaan, hän laittoi kravatin kaulaansa.

Taatan reki voisi olla tässä lumisella kadulla. Ja kukapa se siinä vetää rekeä ellei vanha Vappu, meidän hevonen. Kun taata kuoli vuonna 1968, odotimme serkkuni Irmelin kanssa vauvaa. Tyttäreni Anu ja Ilari Johansson syntyivät samana yönä viisi kuukautta taatan kuoleman jälkeen.

Joskus taatan sairastumisen ja kuoleman aikoihin Vappu kulki kerran yksin talon vieressä olevan niityn päähän. Se roikotti päätään surullisena ja seisoi hiljaa yksin. Kuka sanoo, ettei hevonen osaa surra?

SANOMALEHTI ETELÄ-SAIMAA ALOITTI TOIMINTANSÄ VUONNÄ 1914 KUNIN-KAANKÄDUN (NYK. KOULUKÄDUN) VARRESSÄ.

Etelä-Saimaa tuli jokaiseen kotiin. Ja meidän mummolaan myös Maaseudun Tulevaisuus.

Kun olin pieni sotaorpo, kävin Tirilän kansakoulua. Niin äidin kuin isän puoleiset isovanhemmat ja serkut hoitivat minua vuorotellen. Minulla oli aina turvallinen koti, vaikka jouduin olemaan jonkin aikaa ilman

äitiä, koska hän meni rauhan tultua Vaasan Käytännölliseen Naisopistoon. Muistan, että aina kun sinä syksynä tulini koulusta kotiin, isoisäni Pekka Pusa istui pitkän pöydän takana kellon alla ja luki Etelä-Saimaata. ”Tyttö”, hän sanoi, ”tulepas tänne.” Minä huokasin ja menin, ja jouduin kuuntelemaan lehdestä luettuna sen, mitä radiosta oli jo tullut Pienoispärlamentissa. Ja lehdessäkin luki sen Hertta Kuusisen nimi. Minusta se oli herttainen etunimi kuusikossa, mutta siitä puhuttaessa taata aina pyöritteli päätään.

VARUSKUNNAN ALUEELLE KAUPUNGIL-
TA RAASTUVANKADUN PÄÄSTÄ JOHTAVA
NS. HUOKAUSTEN SILTA JA SUOJELUS-
KUNTATALO.

Tällä sillalla huokailtiin, ja huokauk-
set johtuivat siitä, että varuskunnan
portilta oli sillalle suora näkymä.
Siinä mahtoi moni tyttö sydänsuruis-
saan nojata sillan kaiteeseen ja kat-
soa taakseen varuskunnan suuntaan.

Suuri komea puutalo on Suoje-
luskunnan talo, ja se jos mikä liittyy
Lehmusten kaupunkiin. Sen vieressä
oleva vanha Poliisilaitos on minun
kannaltani hyvin tärkeä rakennus. Se

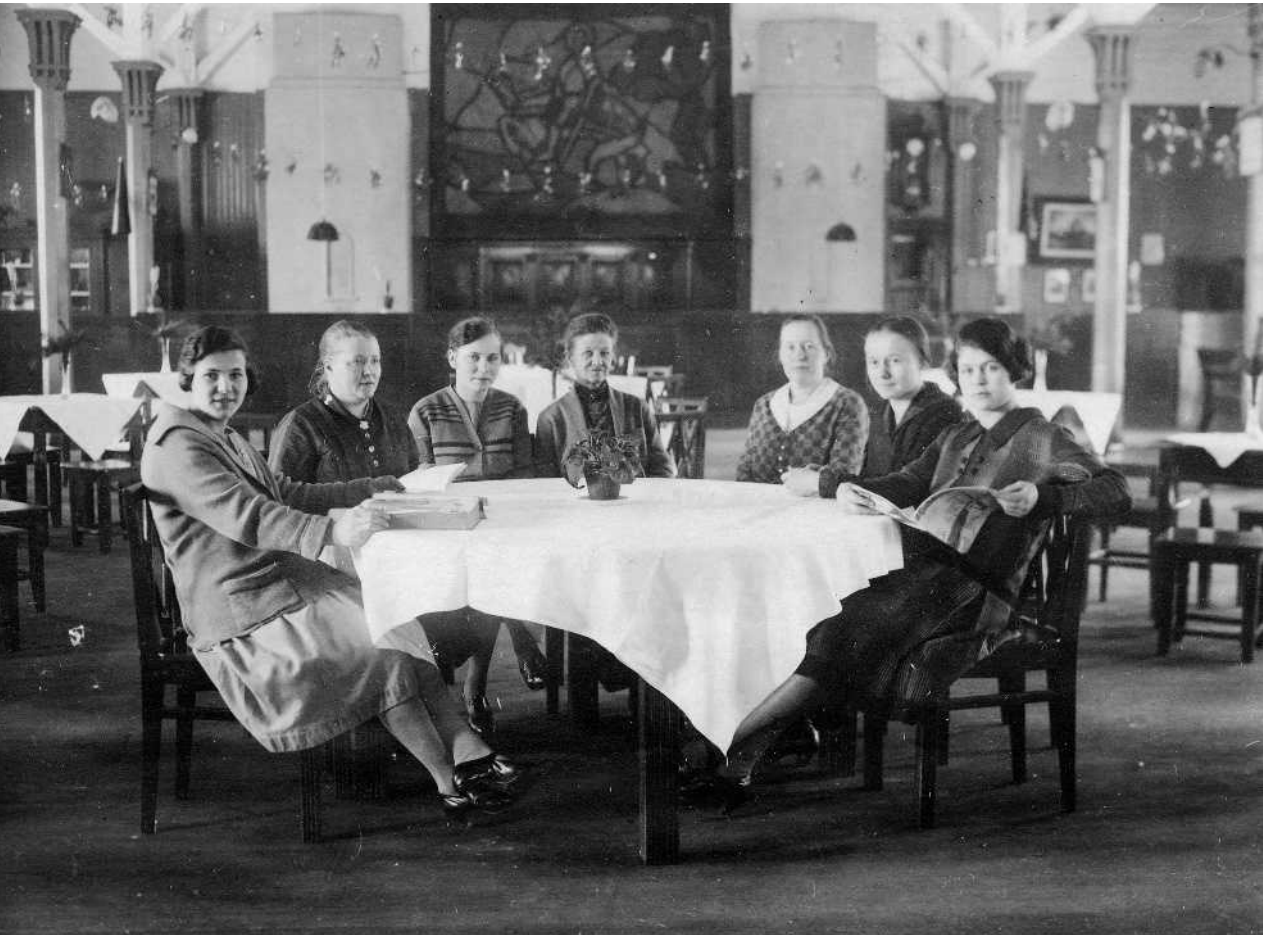
liittyy romaanin Unohduksen lumet
syntyyn. Poliisilaitokselta löytyi sa-
laperäinen suuri pahvilaatikko, jossa
oli kaupungin pommituspäiväkirjat
sekä suojeluskunnan ja ilmavalvon-
nan muistiinpanot.

Lehmusten kaupungin pommitus-
päiväkirjat kertoivat karun totuuden
sodan tuhoista. Pahimpia iskuja
olivat Yhtymän pommisuojaan täys-
osuma sekä osuma Lappeen kirkon
edessä olevaan suojaan; kummassa-
kin menehtyi siviilejä. Ilmavalvonta
keskittyi Vesitorniin, jonka huipulta
sitä johdettiin. Onneksi sain nämä
paperit jonkun tuntemattoman kau-
punkilaisen ansiosta käsiini kirjoitta-
misen kannalta juuri oikeaan aikaan.

UUDENMAAN RAKUUNARYKMENTIN JA HÄMEEN RATSURYKMENTIN JOUKOT SIIRTYIVÄT LAPPEENRANTAAN VUONNA 1921 JA NIISTÄ MUODOSTETTIIN RATSUVÄKIPRIKAATI. PRIKAATIN VAHVUUS OLI NOIN 1600 MIESTÄ SEKÄ 1500 RATSUHEVOSTA JA 70 AJOHEVOSTA. MÄÄRÄT VAIHTELIVAT HIEMAN VUOSITTAIN.

LAPPEENRANNAN KAUPUNGISSA JA SEN LÄHIALUEILLA OLI TÄLLÖIN NOIN 10 000 ASUKASTA. UPSEERIT PERHEINEEN ELIVÄT AIKA LAILLA OMASSA PIIRISSÄÄN, KAUPUNKILAISTEN KANSSA HE EIVÄT OLLEET PALJONKAAN TEKE- MISISSÄ. KUVASSA SOTILASKODIN ELI SOTKUN TYTTÖJÄ.

UPSEERIKERHON SISÄÄNKÄYNTI.
RAKENNUKSESSA OLI JUHLATILOJEN
LISÄKSI MYÖS UPSEERIEN ASUINHUO-
NEITA.

Kuva ei tee oikeutta Upseerikerholle, joka sekin on varuskunta-alueella, Saimaan rannalla.

Se oli kaunis rakennus, kaksikerroksinen, keskellä oli suuri tanssiaissali. Vasemmanpuoleinen pääty kuului Hämeen Ratsurykmentille ja oikeanpuoleinen Uudenmaan Rakuunarykmentille. Edessä olevat portaat johtavat suurelle keskuskentälle.

Kun romaani Lehmusten kaupunki oli valmis kesällä 1972, minut kutsuttiin tähän rakennukseen, erääseen perinnehuoneeseen, istumaan satulaan kuvattavaksi. Upseerikerholla pidettiin siihen aikaankin juhlia, ja kaikki sen ajan ystävät olivat aina

mukana; Tukiaiset, Pienmunteet, Pajuset, Kukkokset, Putkoset, Ojapellot... niin monet. Jotkut ovat jo joukosta poissa.

Upseerikerhoon liittyy tarina, josta en pidä. Yksi seinällinen on täynnä pieniä miniatyyrimaaluksia ansioituineista upseereista, jotka olivat aikoinaan osallistuneet mm. Breitenfeldin taisteluun. Miehet ovat komeita univormuissaan. Miniatyyrikuvat on maalattu huolellisesti. Maalaukset on asetettu seinälle riviin, mutta yksi kuvista on käännetty seinään päin, niin että katsoja näkee vain mustan taustan. Tarina kertoo, että upseeri oli pelkuri ja pakeni taistelusta. Sata vuotta, kaksisataa vuotta, kolmesataa vuotta... Herrat upseerit eivät armahda, tälle miehelle ei anneta anteeksi. Itse hänen tekonsa on enää toisarvoinen, mutta kuvan kääntämisellä briljeerataan. Olen pyytänyt heiltä, antakaa anteeksi, armahtakaa. Mutta he eivät armahda.

NAAMIAISET UPSEERIKERHOLLA.

Upseerikerholla järjestettiin säännöllisesti tanssiaisia, naamiaisia ja muita juhlia, mutta niihin eivät kaupunkilaiset yleensä saaneet kutsua. Moni Lehmusten kaupungin varakaamman perheen tytär joutui vain haaveilemaan Upseerikerhon tanssiaisista. Seurustelua upseereiden ja kaupungin neitokaisten kesken ei katsottu hyvällä, mutta seläistakin sattui, kuten romaanissani Arnold Lundenin ja Liisa Parmalan

rakastuminen tulisesti toisiinsa. Mutta kun niin vaatimaton tyttö kuin ompelija Ilona Hirvisaari (annoin hänelle oman sukunimeni, mutta siitä huolimatta ainakin kymmenen närkästynttä naista ilmoitti kirjeellä olevansa juuri tuo mainittu Ilona) ja ratsumestari Veikko Vehmas alkoivat seurustella, varuskunnan komentaja lopetti suhteen lyhyeen.

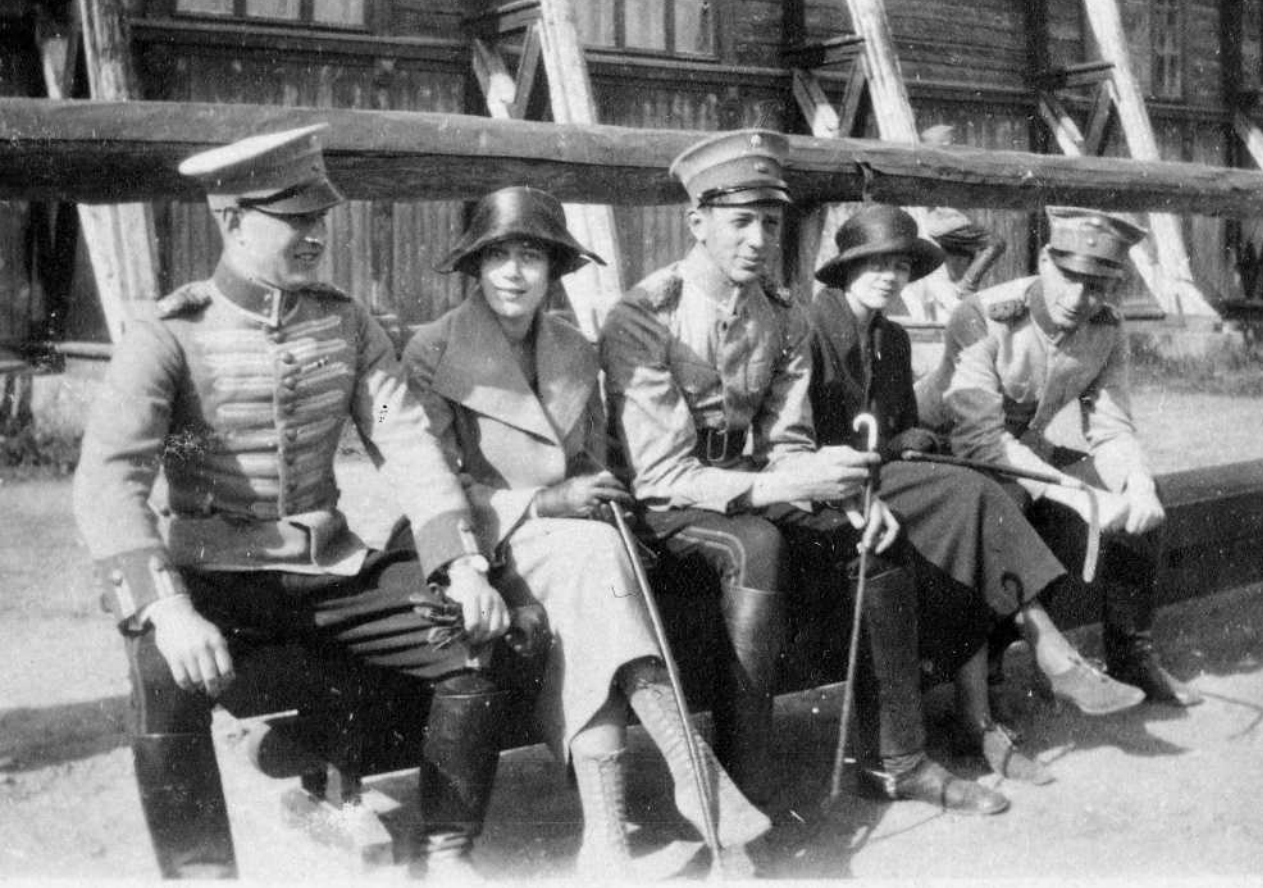
Parempaa näyttelijää Vehmaksen rooliin ei ole kuin aikanaan Lappeenrannan Työväenteatterin esityksessä ollut Lauri Väärä. Ja näytelmän ensi-iltajuhlissa hän tapasi Teijan, ja heistä tuli pari!

Hellät jäähyväiset, kun rakuuna lähtee manöövereihin. Ei kauas, kenties vain Leirikentän maastoon. Tai sitten Savitaipaleelle tai Taipalsaarelle, vähän pitemmällekin. Ja mitä tekee rakuuna: unohtaa hevosensa, keskittyy tyttöön. Voi miten paljon romantiikkaa, hellyyttä, ikävää ja rakkautta! Kun kirjoitimme tyttäreni Even kanssa TV-sarjaa Tauno Tukevan

sodasta, Eveä nauratti aina sama juttu. Kun piti antaa sotilaan hevoselle nimi, nousin työpöydän takaa, kävelin arkistooni, etsin erään kirjan ja luetteloin sieltä Evelle hevosten nimiä, jotka olivat todella olleet käytössä. Näin löytyivät Sulotar, Möly, Kattila, Nolo, Apila... Tässä kuvassa voisi olla Kattilan selässä Tauno Tukeva ja häntä hyvästelemässä Ida.

RATSASTUSKILPAILUN YLEISÖÄ.

"Illalla alkoivat tanssiaiset Upseerikerholla. Liisa ja Lunden juhlivat menestystä, ansaittua, kuten Vehmas sanoi. Von Schildt löi Liliusta olkapäälle ja onnitteli kovasta toisesta sijasta, ja von Essenin ympärillä viihtyivät kaikki ratsumestarit. Hubertusseuran ratsastuskilpailut olivat onnistuneet yli odotusten, olympiakarsintojen voittaja oli selvillä. Mannerheimin palkinto meni oikealle miehelle ja juhlasali kaikui rakuunapolkasta. Juhlat kestivät niin pitkään, että tytöt pääsivät vasta aamuviideltä nukkumaan."

Glamouria. Muotia, upeita univormuja, punahousuja ja luurankotakkeja. Naisilla oli kesälläkin hatut, sehän kuului asiaan. Herroilla upseereilla oli kädessään ratsupiiska, sillä sai napautetuksi sanojensa vakuudeksi kiiltävään saappaaseen. Herrat suutelivat naisia kädelle, naiset syyllistyivät älykkääseen "flörttiin", sekin kuului tapoihin. Tavallisen ratsupalvelija Tauno Tukevan morsian Ida ei saanut käsisuudelmaa, hän sai jotakin paljon hienompaa: ikuisen rakkauden.

RATSUVÄKIOSASTO ON SAAPUMASSA
LINNOITUKSEEN TAISTELUMUISTO-
MERKIN PALJASTUSTILAISUUTEEN
KESÄLLÄ 1925.

Tuo pieni tyttö valkoisessa mekossa
ja hatussa voisin olla minä. Mitä
tuon lapsen mielessä liikkuu...
Soittokunta marssii juhlaportin
alta. Lapsi katsoo sotilaita, kasvoilta
aavistaa hymyn. Näin olen itsekin
usein seissyt, nähnyt punahousut ja
luurankotakit, kuullut marssin tahdit.
On kesä, ja lehmukset.

RATSUVÄEN PARAATI SATAMATORILLA
KESÄLLÄ 1925.

Paraati torilla oli varsin harvinaista. Yleensä se otettiin vastaan varuskunnan pääkentällä, pääkatujen varsilla, tai manöövereiden yhteydessä. Jos aika olisi sodanjälkeinen, tuossa keskellä oikealla olevan ratsun selässä istuisi ehkä Adolf Ehrnrooth. Mutta koska kysymyksessä on aika ennen sotia, minusta näyttää, että keskellä olevan yksinäisen ratsun selässä istuvalla miehellä on Carl Gustaf Mannerheimin ryhti. Mannerheim oli Uudenmaan Rakuunarykmentin kunnia komentaja. Jossakin tuolla taustalla sotilassoittokunta soittaa Narvan marssia, hevoset ovat hermostuneita, niiden on vaikea pysyä paikallaan. Ihmiset muurina ympärillä, kaupunkilaiset haluavat aina nähdä ratsut.

Huomaatteko, miten kaikilla on hattu päässään, niin miehillä kuin naisilla. Ja polkupyöräkin on, kuinkas muuten. Voisi olla enoni Olavi, liehattu päässään yhdessä enoni Kaukon kanssa... Mikä kesäpäivän tunnelma, kiihkeäkin. Taustalla oleva Saimaa on tyyni, ja Halkosaaren kapea niemi ulottuu pitkälle. Pian ratsut lähtevät nousemaan ylös Lerkanmäkeä sotilassoittokunnan marssiessa edellä, ja ratsujen kaviot iskeytyvät mukulakiviin.